

jatorrizko testua 38. orrialdean

Joan den ekainean Bartzelonan egin zen elkarrizketa luzearen zati bat da ondorengo testua. Bertan, Manolo Borja egungo gizarte kapitalistetan gertatzen ari diren aldaketek, sozietate zibilaren parte-hartze dinamika berriez eta bitartekotza egiturak berriro asmatzeaz mintzatu zen.

C A R M E O R T I Z

Politika, poetika eta agentziak

Manolo Borjari egindako elkarrizketa

CO Toni Negriren inguruan lan egiten dutenak jabetzen dira erresistentziaren egungo (kulturaren) boterea bizitza sozialaren baiezkoan dagoela, kapitalismoak asmakuntzaz/sorkuntzaz egin duen erabilera txarraren ordainean. Nola ulertzen dituzu “munduko kapitalismo integratua” (globalizazioa) erasogarri bihurtzen duten pitzaduretan sortzen eta eraikitzen diren eszenatoki berriak?

MB Beste garai batzuetan ez bezala, egungo gizarte oso zaila da “kanpo” bati kontrajarritako “barru” batean pentsatzea. Abangoardia modernoak bukatu dira; eta Foucaulten mailaketa erabilita, diziplina gizarte batetik kontroleko batera pasa garen bezala, gizarte postmodernoak (Negriren Inperioa) geure askatasun espazioak atzemateko lortu du, eta kontrol eta kontsumo objektu bihurtu ditu. Egoera bio-politiko berri honetan, botere finantzario eta industrialek beharrak sortzen dituzte, bai eta harreman sozialak, gorputzak eta adimenak ere. Ez dago kapitalari ihes egiten dion ezer: merkantziak sortzen ditu, eta subjektibitateak ere bai, eta haiek, jakina, merkantziak bihurtzen dira aldi berean. Subjektu politikoa desagertu egiten da eta kontsumitzaile bihurtu. Hortik datoz gure hazkunde iturri asko sistematikoki desmaterializatu izana eta komunikazio industriak hainbesteko boterea eskuratu izana. Industriok ez dute soilik produktzioa eskala desberdinetan antolatzen, zuri bidea immanentea izatea ere lortu baitute. Negri azaltzen du ordena berriaren zuri bidea ez dela nazioarteko antolakuntza handietatik sortzen, baretik baizik, komunikazio enpresek erabiltzen duten boteretik baizik.

Zentzu horretan, gizartearen egitura sakona agerian jartzen saiatu zen arte politiko tradizionalagoaren parte handi baten muina izan den kritika instituzionala ez da nahikoa gaur egun. Luc Boltanskik eta Eve Chiapellok beren *El Nuevo espíritu del capitalismo* lanean (gizarte mugimenduko sektore asko irakurritako liburua) deskribatu duten moduan, kapitala menderatzeko modu berri bakoitzak bere kritika dakar berekin. Horrela, egungo lan prekarietatea, funtsean, 60ko eta 70eko hamarraldietako kritikekin zuzenki erlazioan dago legoke, hau da, zuri bidea beraiek “kritika artistikoa” deitzen duten horretan egongo litzateke. Botereak ezkututzen duenaren disezioa egitea, eta ustez bakarra eta garrantzizkoa den egia agertzea ez da nahikoa. Erresistentziak ezin da jada sistematik kanpo egon, sareetan antolatuta dagoen gizarte honetatik bertatik aktiboa izan behar du eta gizarte bertan bilatu behar dugu exodoak eta lekualdatzeak sortzeko modua. Premiazkoa da soziabilitate modu berriak asmatzea, bigarren mailako taldeei hitza ematea eta historia ofizialean lekurik ez duten historiak azaltzea, gure irudikari kolektiboaren eta sentiberatasunaren arteko zatiketan pitzadurak sor ditzaketen historiak.

Hain zuzen ere, Inperioa ez delako modu hierarkikoan antolatzen, antzinako indar kolonialek ohi zuten modura, non sistematikoki errepikatzen zen erdigunaren egitura periferiarekiko, eta edozein zonak izan dezakeelako garrantzi berdina bere kontingentziari eta prekarietateari dagokionez, pitzadurak sartzea imajina liteke gertakizunaren ezin iragarritzotasuna eta artelan beraren ezin esanezotasuna ekintzaren oinarri diren praktiketatik. Jakina, haiek kapitalak bereganatuak izateko eta atzera gizarte esplotazio modu berri gisa jaurtiak izateko arriskua ere badute. Horregatik, narrazio postmodernoak diren aldetik, praktika horiek ezin dute amaiera askatzaile bat proposatu, jendetzaren etengabeko mugimendua eta aurkakotasuna baizik.

Botereak kultura erabiltzea ideologia espezifiko bat sustatzeko ez da erabilera berria.

CO Internet da gaur egun informazio aroaren ezaugarri den antolakuntza eraren oinarri teknologikoa: sarea edo elkarren artean lotutako nodo multzoa. Castellsen arabera, lanak egiteko orduan inoiz ez da halako malgutasun eta eraginkortasun konbinaziorik izan, halako erabaki-hartze koordinaturik eta exekuzio dezentralizaturik, non naturala den lan horizontalaren zeharkakotasuna eta metodologia. Nola uste duzu eragiten duela bisualizaziorako espazio publiko honek deskribatzen ari garen publikoaren sorkuntza, erresistentzia eta birdefinitze prozesua?

MB Ez zait interesatzen ustezko iraultza teknologikoari lotutako alderdiak mitifikatzea, ez eta teknikaren esentzializazio batean erortzea ere. Aipagai dugun testuinguru politikoan, ordea, sare egituratzeko haur bereziki adierazgarria da, publikoaren izaera diskurtsiboa agerian jartzen duelako eta publiko parte-hartzailearen ideia inplikatzeko duelako, publiko autoantolatua, eta guztiaren gainetik, gainontzekoei irekia. Publiko hori, esaterako, kirol edo erlijio ekitaldietan bil daitekeenetik desberdina da, horietan beti izaten baita osotasun eta betetasun osagai bat, kultura edo audientzia kontzeptuekin zerikusi handiagoa duena berez esferara publikoaren ideiarekin baino. Aldea da sarearen publikoaren berak jasotzen duen eta sarean dabilen testuaren arabera soilik antolatzen dela, eta hari jarri behar dio arreta. Espazio komunal bat osatu eta banatzen du, eta hartan aurrez ezarritako egitura sozialak berak modu immanentean antolatutako erlazio multzo batez ordezkatzeko dira. Gure bizitzek detailerik txikienean ere administrazioak izateko arriskua duten mundu batean, ezinbestekoa iruditzen zait publiko autoantolatutako batean pentsatzea, eta haren izate bera barnebarnean lotuta egotea izanarazten eta aktibo izaten laguntzen dion testuarekin. Publiko horien jarduera parte-hartzailea da, taldearen partaide soila izatea baino gehiago eta, horregatik, agente aktibo izaera dute historikoki existitzen den espazio sozial batean, eta horren barruan nola-baiteko agente eta subiranotasuna aldarrikatzen dute. Publikoak, honela, gizarte zibil bat era dezake, eta ondorioz, proiektu politiko bat. Jakina, publikoaren maila diskurtsibo hori ez da berria. Berrikuntza bere agentzia ahalmena da sarearen eta beste diskurtsio modu batzuk azaltzearen bidez, lengoaiaren dimentsio poetikoei eta kontra-publiko batzuk egoteari lotuagoak, sistema arrazional-diskurtsibo burgesaren alternatiba gisa.

CO Erresistentzia eta sorkuntzaren artean egun ematen diren zenbait jarreraren ildoak ikusita (Suely Rolnik), zer betekizun emango zenioke subjektibitateari? Espazio honetatik (merkatutik kanpo) zer ahalmen daude figurazio berria, gure buruak irudikatzen dituzten sistema berriak sortzeko? Eta, Toni Negri *Arte y multitud* obran proposatzen duen moduan, zer ahalmen emango zenioke espazio artistikoari gu berriz asmatzeko eta erlazionatzeko?

MB Kultura aurrerapen sozial eta ekonomi hazkunderako aitzakia bihurtu da. Kulturala dena arteaz jabetu da. Hori jada ez da, Adornok defendatzen zuen moduan, alienatzen ari den gizartetik babesteko gordeleku bat. Orain gizarte horren beraren zurbide bihurtu da, erlazio transnasionaletan eta turismo kulturalen sarrera iturri bat aurkitu duen gizarte, eta gainera artea baselina sozial moduko bat bezala ulertu duena. (Ez da kasualitatea gero eta artista gehiago aurkitzea gizarte gaitan lanean). Gerra hotza amaitu zenetik, autonomia formal baten beharra desagertu da. George Yúdicek gogoratu digun moduan, jada ez zen beharrezkoa New Yorkeko arte modernoaren ideia Europari lapurtzea. Arteari erabilera utilitario bat bilatu zitzaion, kulturatik zabaldu zen modalitate batek irentsi zuena. Hirien kohesio elementu izatea eskatu zitzaion, haien urritasunak konponatzera beharrezkoekin batera, auzoen hobekuntza edo enplegu sorkuntza barne. Botereak kultura erabiltzea ideologia espezifiko bat sustatzeko ez da erabilera berria, baina gure garaian bakarrik sortu da horretarako beharra. Arte erakundeak dirutza handiak izaten dituzte eskuartearen, estatuak ordezkatzeko, merezitako zentralizazio baten jabe da. Baina, egia da hau ez dela imajinatu genuena. Egun, arteak *statu quo* bat mantentzeko balio du gizarte aldaketarako erreminta bat izateko baino gehiago. Benetako aldaketa politikotik urrun dagoela dirudi. 60ko eta 70eko hamarkadetakoa krisietan, mugimendu artistikoen rol nabarmena jokatu bazuten, eta sistemaren kultura eta hezkuntza erakundeak estuasunean jarri bazituzten, ez dirudi hori denik egungo kasua. Dударik gabe, kritikaren ofizialtasun bat gertatu da (Veneziako Biurtekoko azkeneko pabilioi espainiarra horren adibide garbia izan da), eta nahitaezkoa bihurtzen da praktika berriak sortzea, arteak hobeketa eta libreagoak egiten gaituena izaten jarrai dezan. Niretzat, Mallarmé, Duchamp edo Broodthaers bezalako olerkarien obra eta jarrerak ereduak izaten jarraitzen du. Gogora ditzagun Mallarmék bere garaian izan zituen artea eta politikaren arteko erlazioari buruzko eztabaida ugariak edo nolako trebeziarekin aurka egin zion bere *ready-made*-ak merkatuan sartzeari, eta nola bihurtu zituen berak merkantzia, *Boite-en-valise* delakoak. Eta ezin dugu Broodthaersen buruargitasuna ahaztu, berak inork baino hobeto ulertu baitzuen artistak zer rol jokatzen duen gizarte merkantilizatu batean.

CO Nola uste duzu aldatuko dituztela beren formak orain arte artistaren lanaren garapenari eta sorkuntzari berezkoak izan zaizkien espazioek (museoak, argitaratze-espazioak, kultur erakundeak,...) eta nola erlazionatuko dira jakituraren mapa berria marrazten laguntzeko, iritziak eraikitzeko erabili daitezkeen tresnak direla kontuan izanik?

MB Nolabait, egungo egoera orokorrak zerikusi handia du XX. mendeko erregimen totalitarioekin. Urte haietan bezalaxe, non diktadoreek ikuskizuna behar zuten osotasunezko sentsazio organiko bat sortzeko, egun faxismo berria ere, kontsumoari eta praktika autoritarioak barneratzeari lotuta, ikuskizun irrikaz dago. Hala ematen du, beste garai batzuekin alderatuz behintzat, artistek eta komisarioek (eta honelako proiektuetan parte hartzen duten langile taldeek, hala nola arkitektoek, diseinugileek, hezitzaileek eta gainerakoek) batetik bestera zein erraz bidaiatzen duten ikusita, zein erraz jasotzen dituzten enkarguak, besteak beste. Edozein aldaketa, bada, gure bitartekotza egituren berrasmaketa besterik ezin da izan. Logikoki, esku artean dauzkagunak (museoetatik hasi eta liburutegietaraino, unibertsitateetatik pasatuta) jakituria burges, historizista, unibertsalizatzaile eta baztertzale bati erantzuten dioten egiturak dira (kulturantzatasunaren irekitze gezurrezkoak, egia esan, ez du haustura bat eragin, subjektuaren unitatea aldeaz in mantendu delako desberdintasunen euskailuan, modu nominal batean bakarrik baitira). Artearen hainbat lekutan begiesten dugun arte politikoaren zati handi batek arreta gehiegi jartzen dio jarduera eredu jakin bati egokitzeari. Pedagogia hutsa izatera iristen da. Horregatik da garrantzitsua artelanetan poetika berreskuratzea, hau da, adierazaren pragmatikara mugatzen ez den adierazpenaren teoria bat. Ezin dugu ahaztu, Jacques Rancièrek esango lukeen moduan, gizakia animalia politiko bat dela literatur animalia bat delako. Bitartekotza egiturak berrantolatuta behar ditugu haietan artistaren agente betekizuna berreskuratzeko.

MANOLO BORJA Bartzelonako Museu d'Art Contemporani-ko zuzendaria da.